

Joanna Kisielińska¹

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Dochody z gospodarstwa rolnego a wynagrodzenia z pracy najemnej w krajach UE

Income from the Farm and Remuneration in EU Countries

Synopsis. Celem badań przedstawionych w artykule było porównanie dochodów z towarowych gospodarstw rolnych z wynagrodzeniami uzyskiwanymi z pracy najemnej w krajach UE. Porównywano średnie dochody w ogóle gospodarstw oraz średnie w klasach ekonomicznych (klasyfikacja KS6). W 12 państwach UE średnie dochody z gospodarstw były wyższe niż wynagrodzenia, w 15 zaś niższe. Konsekwencją wzrostu klasy ekonomicznej jest zwykle wzrost średnich dochodów rolniczych. Aby uzyskać z gospodarstwa wyższe dochody niż wynagrodzenia z pracy najemnej, należy być właścicielem najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw w krajach Europy zachodniej a następnie południowej, najmniejsze zaś w krajach postkomunistycznych. Wśród nowych członków UE zachowanie parytetu dochodowego w rolnictwie jest więc łatwiejsze niż wśród starych członków.

Słowa kluczowe: dochody z towarowych gospodarstw rolnych, wynagrodzenia z pracy najemnej

Abstract. The aim of the research presented in the article was to compare the income from commercial farms with national averages for wages in EU countries. Average income in farms and national averages by economic classes (KS6 classification) were compared. In 12 EU countries, the average income from farms was higher than national wage averages, and in 15 countries it was lower. An increase in average agricultural income is usually a result of a general increase in the economic class. The economically strongest farms, with incomes that are higher than national average wages, are those that are owned first in Western, and then in Southern, EU countries, with the smallest numbers found in post-Communist countries. Among new EU members, however, the preservation of income parity in agriculture is easier than in the case of old members.

Key words: income from commercial farms, remuneration

JEL Classification: Q14

Wprowadzenie

Truizmem jest stwierdzenie, że wysokość zarobków w danym kraju zależy od jego poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego. Ze względu na możliwy przepływ siły roboczej między różnymi działami gospodarki, przeciętny poziom płac jest w nich zbliżony. Nie oznacza to, że różnice nie występują, jednak zwykle dysproporcje nie są zbyt duże². Nic więc dziwnego, że podobne oczekiwania dochodowe mają osoby zaangażowane w produkcję rolniczą. Dominującą formą gospodarowania na obszarze Unii Europejskiej

---

¹ dr hab., prof. SGGW, Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych SGGW, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: joanna_kisielinska@sggw.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3289-1525>

² Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2016 r. GUS, Warszawa 2017, tabela 9, s. 28.

jest rolnictwo rodzinne (Sadowski i in., 2015, s. 43), w którym za odpowiednik zarobków można uznać dochód uzyskiwany z jego prowadzenia.

W okresie powojennym występowało zjawisko dysparytetu dochodów w rolnictwie, mimo przyjętej wówczas zasady jednakowego tempa wzrostu dochodów ludności rolniczej i nierolniczej (Wiśniewska, 2008, s. 452). Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej na wsi zmieniło się wiele, ze względu na transfer środków kierowanych na wsparcie rolnictwa. Na Wspólną Politykę Rolną Polska otrzymała od początku członkostwa ponad 50 mld. EUR³. Tak wysokie dotacje miały z pewnością niebagatelny wpływ na dochody gospodarstw rolnych, mimo występowania zjawiska „wycieku wsparcia” polegającego na przechwytywaniu dotacji przez inne sektory agrobiznesu⁴. Stopa subsydiowania stanowiąca udział dopłat w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego osiąga od 2013 r. wartość średnią ponad 50%⁵.

Aktualnie, pomimo wysokiego wsparcia dochody uzyskiwane z rodzinnego gospodarstwa rolnego są w Polsce niskie w porównaniu ze średnią w UE na co zwraca uwagę Zawadzka i Strzelecka (2012, s. 420). Częściowo mają na to wpływ niższe dotacje. W przypadku płatności bezpośrednich dopłaty przypadające na 1 gospodarstwo w Polsce stanowiły 42,6% dopłat średnio unijnych w latach 2007-2013, zaś na 1 ha UR oraz na 1 AWU odpowiednio 61,6% i 29%⁶. Taki stan rzeczy wynika również z mniejszej produktywności polskiego rolnictwa, czy gorszej struktury agrarnej.

Nie tylko w Polsce, ale również w niektórych innych nowych krajach członkowskich, dochody z gospodarstw rolnych są niższe niż w starych. Badania Pietrzykowskiego (2017), przeprowadzone z wykorzystaniem współczynnika autokorelacji Morana, wskazują jednak na poprawę sytuacji dochodowej w rolnictwie nowych członków UE. Ma miejsce zjawisko doganiania przez nich dochodów uzyskiwanych przez rolników w krajach będących starymi członkami UE.

Jak wspomniano wcześniej wpływ na sytuację dochodową gospodarstw rolniczych poza dotacjami ma również ich produktywność. Związek między produktywnością a wynagrodzeniami w rolnictwie i sektorach pozarolniczych w wybranych krajach UE badali Hamulczuk i Rembisz (2017). Z badań tych wynika, że w starych krajach członkowskich UE zarówno wynagrodzenia jak i produktywność są kilkukrotnie wyższe niż wśród nowych członków, zarówno w sektorach pozarolniczych jak i rolniczym. Nie jest to zaskakujące, jeśli weźmie się pod uwagę poziom rozwoju wziętych pod uwagę krajów. Znacznie ciekawsze natomiast jest porównanie jednostkowych kosztów pracy⁷ w rolnictwie i poza nim. Zarówno wśród starych jak i nowych członków UE, w badanym okresie za jednostkę wytworzonego produktu w rolnictwie uzyskiwane jest wyższe wynagrodzenie niż średnio w sektorach pozarolniczych. Okazuje się, że do roku 2006 wśród nowych członków relacja ta była dla rolnictwa mniej korzystna niż wśród starych. Od 2007 roku jest odwrotnie, jednostka produktu w sektorze rolnym wobec innych sektorów jest lepiej opłacana wśród nowych członków UE.

³ Dane Ministerstwa Finansów <http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/unia-europejska/transfery-finansowe-polska-ue> (1.3.2017)

⁴ Subsydia a ekonomika, finanse i dochody gospodarstw rolniczych (1) (2015) s. 128; Podstawka i in. (2017) s. 29.

⁵ Chodzi o stopę subsydiowania II (1) zdefiniowaną w pracy „Subsydia a ekonomika, finanse i dochody gospodarstw rolniczych (2) (2016, s. 116), której wartości w latach 2010-2014 podano w tabeli na s. 124.

⁶ Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR (2013) s. 181.

⁷ Jednostkowe koszty pracy są średnim wynagrodzeniem w sektorze, przypadającym na jednostkę wytworzonego w nim produktu (Hamulczuk i Rembisz, 2017, s. 155).

Wyższe jednostkowe koszty pracy w rolnictwie w porównaniu do innych sektorów nie oznaczają jednak, że dochody rolników są wyższe. Stwierdzenie (co jest celem niniejszego artykułu), czy parytet dochodowy w rolnictwie jest zachowany wymaga porównania dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego z wynagrodzeniami. Cel taki może być zrealizowany na wiele sposobów. W badaniach przedstawionych w niniejszym artykule porównywano średnie dochody z towarowego gospodarstwa rolnego przypadające na osobę pełnozatrudnioną rodziny z wynagrodzeniami uzyskiwanymi z pracy najemnej. W badaniach wykorzystano bazę danych FADN oraz EUROSTAT dla 2008 i 2015 roku.

Ograniczenie zakresu badań do gospodarstw towarowych (zgodnie z metodologią FADN) wynika między innymi z marginalnego znaczenia gospodarstw nietowarowych (Kisielińska, 2018), zwanych przez niektórych autorów drobnymi (Sadowski i in., 2015, s. 52). Jak stwierdza Kołoszko-Chomentowska i Sieczko (2014, s. 104) gospodarstwa takie nie są „komponentami rolnictwa, ale podmiotami socjalnymi”. Wzięcie pod uwagę gospodarstw w istocie socjalnych, których właściciele czerpią zwykle dochody z innych źródeł, zniekształca obraz sytuacji dochodowej ludności żyjącej z rolnictwa.

Metodyka pracy

Do porównania dochodów uzyskiwanych z rodzinnego gospodarstwa rolnego z wynagrodzeniami można użyć różnych wskaźników. Czyżewski (2017, s. 87) proponuje indeks relatywnej deprivacji (*IRD*) określony jako:

$$IRD = \frac{PPPR - PDR}{PPPR} \cdot 100\%, \quad (1)$$

gdzie: *PPPR* jest przeciętną płacą w sektorach pozarolniczych, a *PDR* przeciętnym dochodem w sektorze rolnym.

Wskaźnik tak określony pokazuje, jaki jest udział różnicy pomiędzy *PPPR* i *PDR* w średnich płacach w sektorach pozarolniczych. Można zaproponować nieco zmodyfikowany wskaźnik *IRD*₁, który pokaże, o jaki procent musiałyby wzrosnąć (lub obniżyć się) dochody w sektorze rolnym, aby zrównać je z płacami w sektorach pozarolniczych:

$$IRD_1 = \frac{PPPR - PDR}{PDR} \cdot 100\%. \quad (2)$$

Wskaźniki te stanowią ciekawą informację o skali dysparytetu dochodowego w rolnictwie, ale jedynie wówczas, gdy on występuje⁸. W wielu państwach UE średnie dochody z gospodarstw są wyższe, a czasem nawet znacznie od wynagrodzeń. Dlatego też, w niniejszej pracy do porównania dochodów użyto wskaźnika stanowiącego relację między dochodami rolników i wynagrodzeniami:

⁸ Gdyby przykładowo *PPPR* były dwa razy większe niż *PDR*, wskaźnik *IRD* ma wartość 50%. W sytuacji odwrotnej, gdyby *PDR* były dwa razy większe niż *PPPR*, wartość wskaźnika wynosi -100%. Dla różnicy trzykrotnej zaś -200% itd. Przykłady te pokazują trudności z interpretacją wskaźnika w sytuacji występowania dysparytetu dochodowego w sektorach pozarolniczych.

$$RD = \frac{PDR}{PPPR} \cdot 100\%, \quad (3)$$

przy czym między wskaźnikami RD i IRD istnieje prosta zależność: $RD = 1 - IRD$.

Jako miarę dochodów rolników przyjęto średni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny (FWU), zaś płac średnie zarobki netto jednoosobowej, bezdzietnej rodziny osiągającej 100% wynagrodzenia. W gospodarstwie może pracować więcej niż jeden członek rodziny rolniczej i nie uwzględnienie tego faktu zawyżałoby (lub zaniżało w przypadku pracy w gospodarstwie poniżej pełnego wymiaru) dochody uzyskiwane z gospodarstwa. Z kolei dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego obejmuje saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej i inwestycyjnej, co wymusza odniesienie do zarobków netto. Wybór taki umożliwia porównania między krajami, gdzie obowiązują różne wysokości podatków i składek na ubezpieczenia społeczne. Nie jest jednak pozbawiony pewnych mankamentów wynikających z umownie przyjmowanych i różnych wymiarów godzinowych pracy osoby pełnozatrudnionej w gospodarstwach i poza nimi.

Relacje pomiędzy średnimi dochodami z gospodarstw i wynagrodzeniami badano dla wszystkich gospodarstw z bazy FADN oraz dla klas wyróżnionych według wielkości ekonomicznej zgodnie z klasyfikacją ES6⁹. Poszczególne klasy oznaczono następująco:

- K1 – gospodarstwa bardzo małe, wielkość ekonomiczna ∈ [2;8) tys. EURO,
- K2 – gospodarstwa małe, wielkość ekonomiczna ∈ [8;25) tys. EURO,
- K3 – gospodarstwa średnio- małe, wielkość ekonomiczna ∈ [25;50) tys. EURO,
- K4 – gospodarstwa średnio-duże, wielkość ekonomiczna ∈ [50;100) tys. EURO,
- K5 – gospodarstwa duże, wielkość ekonomiczna ∈ [100;500) tys. EURO,
- K6 – gospodarstwa bardzo duże, wielkość ekonomiczna powyżej 500 tys. EURO.

Wyniki badań

W badaniach wykorzystano dane z lat 2008 i 2015, pochodzące z towarowych gospodarstw rolnych z 27 państw członkowskich UE, zawarte w bazie FADN. W badaniach uwzględniono Wielką Brytanię mimo planowanego wystąpienia z UE, oraz Chorwację, która w 2008 r. nie była jeszcze członkiem UE. Pominięto natomiast Cypr, ponieważ w bazie Eurostat nie ma danych o średnich zarobkach dla tego kraju.

W tabeli 1 przedstawiono wartości wskaźników RD wyznaczone zgodnie ze wzorem (3) i stanowiące relację pomiędzy średnim dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającym na osobę pełnozatrudnioną rodziny (FWU) i średnimi zarobkami w jednoosobowej, bezdzietnej rodzinie osiągającej 100% wynagrodzenia. W tabeli znajdują się wskaźniki dla ogółu gospodarstw w 2008 i 2015 roku, zaś dla roku 2015 dodatkowo z podziałem na klasy według wielkości ekonomicznej (klasyfikacja ES6).

W 2015 r. wskaźnik RD ma wartość największą dla trzech krajów postkomunistycznych: Węgier, Czech i Słowacji. O ile w przypadku Czech i Słowacji fakt ten nie budzi wątpliwości¹⁰, o tyle w przypadku Węgier jest zastanawiający. W 2015 r.

⁹ Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN (2016, s. 16).

¹⁰ Czeskie i słowackie gospodarstwa są bardzo duże i silne. W 2015 r. ich średnia powierzchnia UR (własnych i dzierżawionych) wynosiła odpowiednio 204 i 529 ha, a wielkość ekonomiczna 251 i 485 ESU.

gospodarstwa węgierskie pod względem wielkości ekonomicznej ustępują 14 krajom, a 12 pod względem średniej powierzchni UR (własnych i dzierżawionym). Wysoka wartość tego wskaźnika wynika tu nie tyle z wysokich dochodów rolniczych (w 9 krajach są większe) lecz z niskich płac (w 23 są wyższe).

Relacja między dochodami z gospodarstwa i płacami jest korzystna z punktu widzenia rolników również we Włoszech oraz Hiszpanii, Litwie, Bułgarii i Łotwie. Powyżej jedności kształtuje się jeszcze w Holandii, Belgii, Portugalii i Luksemburgu. W pozostałych krajach występuje zjawisko dysparytetu dochodowego. Wskaźnik *RD* jest bliski jedynce we Francji, zaś nieco niższy, ale na poziomie powyżej 0,7 w Irlandii, Estonii, Niemczech, Grecji i Rumunii. Wartość wskaźnika około 0,6 występuje w Wielkiej Brytanii, Polsce, Szwecji i Finlandii. Najsilniejszy dysparytet dochodowy (wskaźnik poniżej 0,5) ma miejsce w Austrii, Chorwacji, Słowenii, Danii i Malcie. Fakt ten nie dziwi w przypadku Austrii, Chorwacji, Słowenii i Malty, gdzie gospodarstwa w porównaniu z innymi krajami są relatywnie słabe lub bardzo słabe. Zastanawiająca jest sytuacja gospodarstw w Danii. Są to gospodarstwa silne i duże (wielkość ekonomiczna trzecia w UE, a średnia powierzchnia UR ósma). Gospodarstwa te osiągają jednak niskie - jedynie średnie jak na poziom europejski dochody (pozycja 13 wśród wziętych pod uwagę państw). Niskie dochody wynikają z niezwykle wysokiego udziału odsetek w kosztach czynników zewnętrznych. Gospodarstwa duńskie są najbardziej zadłużone wśród krajów UE (średnie zadłużenie ogółem przypadające na gospodarstwo to w 2015 r. 1,5 mln EURO). Na czynnik ten nakładają się relatywnie wysokie płace w gospodarce (pozycja 7 w UE), czego konsekwencją jest niska wartość wskaźnika *RD*.

Na podstawie danych zawartych w pierwszej i drugiej kolumnie tabeli 1 można ocenić zmiany wskaźnika *RD* w okresie od 2008 do 2015 r. w 26 krajach (bez Chorwacji, która w 2008 roku jeszcze nie była członkiem UE). Różnica wskaźników jest dodatnia w 16 krajach, ujemna zaś w 10. Oznacza to, że w większości z nich relacja dochodów w rolnictwie i płac poprawiła się. Wzrost wskaźnika *RD* może wynikać z szybszego wzrostu dochodów z gospodarstw niż płac pracowników najemnych (w kolejności od największego wzrostu wskaźnika, dotyczy to: Danii, Węgier, Słowacji, Holandii, Portugalii, Bułgarii, Włoch, Irlandii¹¹, Rumunii, Luksemburga, Czech, Hiszpanii, Belgii, Niemiec i Łotwy), ale również mniejszego spadku dochodów w rolnictwie niż płac (Grecja). W pozostałych krajach wskaźnik *RD* zmniejszył się w 2015 wobec 2008 r. Obniżenie się wynikało ze spadku dochodów rolniczych, przy jednoczesnym wzroście wynagrodzeń (w kolejności od największego spadku wskaźnika, dotyczy to: Malty, Estonii, Wielkiej Brytanii, Austrii, Litwy, Szwecji i Finlandii), lub szybszego wzrostu płac niż dochodów z gospodarstw (Polska, Słowenia i Francja).

Rozbieżności w ocenie zjawiska dysparytetu dochodowego w rolnictwie mierzonego wskaźnikiem *RD* (tabela 1), z wynikami przedstawionymi przez Czyżewskiego (2017, s. 90) nie wynikają jedynie z przyjęcia innej miary dysparytetu (w pracy Czyżewskiego był to wskaźnik *IRD*). Główną przyczyną występujących różnic jest uwzględnienie w badaniach jedynie gospodarstw towarowych, podczas gdy Czyżewski (2017) brał pod uwagę wszystkie.

Analizy relacji między dochodami osiąganymi w rolnictwie i płacami uzyskiwanymi z pracy najemnej nie można prowadzić w oderwaniu od wielkości i siły ekonomicznej gospodarstw. Z danych przedstawionych w tabeli 1 (kolumny dla klas według wielkości ekonomicznej od K1 do K6) jednoznacznie wynika, że im wyższa grupa ekonomiczna tym wskaźnik *RD* ma wartość większą. Wyjątki stanowi jedynie wartość wskaźnika w Danii,

¹¹ W Irlandii w badanym okresie nastąpił wzrost dochodów z gospodarstw rolnych, przy niewielkim spadku zarobków z pracy najemnej.

Estonii, Finlandii, Słowacji (dla klasy K6), we Francji i Szwecji (dla K3) oraz Malcie (dla K5).

Tabela 1. Relacja pomiędzy średnim dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego i średnimi zarobkami w jednoosobowej rodzinie osiągającej 100% wynagrodzenia w krajach UE (wskaźnik *RD*)

Table 1. Relation between the average income from a family farm and average earnings in a single-person family with 100% of remuneration in EU countries (*RD* indicator)

Państwa	2008	2015	2015					
			K1	K2	K3	K4	K5	K6
Austria	0,89	0,49		0,17	0,41	0,58	0,92	
Belgia	1,18	1,23		0,30		0,72	1,16	2,04
Bułgaria	0,94	1,32	0,59	1,34	3,44	6,09	8,86	55,99
Chorwacja		0,46	0,14	0,39	0,85	1,19	3,06	
Czechy	1,71	1,83		-0,66	1,20	1,74	3,69	10,05
Dania	-2,06	0,43			0,24	0,46	0,98	0,13
Estonia	1,52	0,87	0,34	0,49	0,82	1,39	3,67	-5,36
Finlandia	0,67	0,58		0,00	0,32	0,56	0,91	0,90
Francja	0,99	0,97		0,59	0,47	0,60	1,03	2,53
Grecja	0,67	0,76	0,37	0,64	0,93	1,29	2,50	
Hiszpania	1,25	1,36		0,83	0,95	1,31	2,12	7,27
Holandia	0,73	1,26			0,13	0,44	0,98	2,54
Irlandia	0,63	0,88		0,34	0,64	0,99	2,29	
Litwa	1,65	1,33	0,50	0,72	1,88	3,47	9,68	39,08
Luksemburg	0,88	1,01			0,24	0,86	1,11	1,34
Łotwa	1,28	1,30	0,41	0,69	1,52	3,08	8,69	27,62
Malta	0,79	0,13	0,08	0,06	0,50	1,10	0,09	
Niemcy	0,82	0,86			0,40	0,55	0,93	1,85
Polska	0,74	0,60	0,15	0,38	0,74	1,39	3,10	11,63
Portugalia	0,69	1,12	0,58	0,83	1,15	1,85	3,11	15,32
Rumunia	0,58	0,74	0,35	1,03	2,76	5,95	19,09	167,46
Słowacja	0,75	1,81			1,50	1,27	3,40	-4,09
Słowenia	0,50	0,45	-0,10	0,34	0,58	1,28	2,98	
Szwecja	0,84	0,59		0,13	0,05	0,32	0,80	1,89
Węgry	2,17	3,43	1,08	2,10	3,31	5,24	10,75	21,59
Wlk. Brytania	1,14	0,61		0,17	0,25	0,31	0,62	1,96
Włochy	1,15	1,53		0,59	0,90	1,43	2,87	9,05

Uwagi: Puste pozycje oznaczają brak danych w bazie FADN.

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku klasy K6 (gospodarstwa bardzo duże) wskaźnik *RD* ma wyjątkowo duże wartości w Rumunii, Bułgarii, na Litwie, Łotwie i Węgrzech (wartości od 22 do 167). W krajach tych gospodarstwa w klasie K6 mają średnią powierzchnię UR (własną i dzierżawioną) powyżej 1000 ha (odpowiednio 1312, 1440, 1299, 1270 i 1036). Są to więc gospodarstwa również bardzo duże obszarowo. Z drugiej strony średnia nakładów pracy

własnej jest w nich niska (odpowiednio 0,47; 0,24; 0,66; 0,54; 0,2 FWU). Można więc przypuszczać, że część pracy rolników i ich rodzin jest traktowana tu jako praca najemna (opłacona).

Wartości wskaźnika *RD* od 7 do 15 (dla klasy K6) występują w Portugalii, Polsce, Czechach, we Włoszech i Hiszpanii. O ile w Polsce i Czechach powierzchnia UR jest równa odpowiednio 535 oraz 1243, o tyle w krajach pozostałych jest znacznie mniejsza (od 82 do 115 ha). Średnie nakłady pracy własnej są mniejsze od 1 w Polsce i Czechach (odpowiednio 0,93 i 0,28 FWU), a większe w Portugalii, Włoszech i Hiszpanii (odpowiednio 1,2; 1,89 i 1,28 FWU).

W pozostałych krajach (wysokorozwinięte kraje Europy zachodniej) dla gospodarstw z klasy K6, wskaźnik *RD* ma wartości powyżej 1 (od 1,34 do 2,54) w Holandii, Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Niemczech i Luksemburgu (gdzie powierzchnia UR jest równa odpowiednio 49, 137, 69, 314, 309, 371 i 196). Wskaźnik mniejszy od 1 występuje w Finlandii i Danii. W Finlandii wynika to z niskich (w porównaniu z innymi państwami) dochodów z gospodarstw bardzo dużych i wysokich płac, w Danii zaś jest to konsekwencją wysokiego zadłużenia gospodarstw (o czym była już mowa). W niemal wszystkich wymienionych tu krajach nakłady pracy własnej mają wartość powyżej 1,44 FWU. Jedynie w Danii nakłady te są mniejsze i równe 1,17 FWU.

W klasie K6 gospodarstw, wskaźnik *RD* ma wartości ujemne na Słowacji i w Estonii. Nakłady pracy własnej są tu bardzo małe – odpowiednio równe 0,13 i 0,14 FWU.

W bazie FADN brak jest danych pochodzących z gospodarstw bardzo dużych z czterech krajów południowej Europy (Chorwacji, Grecji, Malty i Słowenii) oraz z Austrii i Irlandii. Nie oznacza to, że nie ma takich gospodarstw w tych krajach lecz, że jest ich zbyt mało.

Podsumowując, stwierdzić należy, że wartości wskaźnika *RD* dla gospodarstw należących do klasy K6 przyjmują wyjątkowo duże wartości niemal we wszystkich krajach postkomunistycznych (z wyjątkiem Chorwacji, Słowacji i Słowenii). Bardzo wysokim wartościom wskaźnika towarzyszą bardzo niskie (często znacznie poniżej 1 FWU) nakłady pracy własnej, co nieco zawyża jego wartość. Mimo tego, występuje wyraźna dysproporcja pomiędzy wartością wskaźnika *RD* w omawianych krajach, a rozwiniętych krajach Europy zachodniej gdzie średnio nie przekracza on poziomu 2,54. Ze względu na wysoki udział dopłat w dochodzie rolniczym (Podstawka i in., 2017 s. 27 uważają, że to właśnie dopłaty decydują o wysokości dochodów w rolnictwie) warto zastanowić się, czy zgodne ze WPR jest utrzymywanie tak wysokiego rozwarstwienia dochodowego w większości nowych krajów członkowskich UE.

W tabeli 2 przedstawiono najniższe klasy gospodarstw według wielkości ekonomicznej, począwszy od których¹² średnie dochody z gospodarstwa rolnego są wyższe od średnich zarobków z pracy najemnej. Kraje podzielono na trzy grupy: państwa postkomunistyczne, Europy południowej oraz Europy Zachodniej. Pamiętać należy, że wnioski wyciągane dalej odnoszą się do średnich dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa z danej klasy i nie są słuszne dla pojedynczych gospodarstw.

W większości krajów postkomunistycznych dla zachowania parytetu dochodów w rolnictwie wystarczy przynależność gospodarstw do klasy K4 lub K3. W Bułgarii i Rumunii wystarczy przynależność do klasy K2 a na Węgrzech już do K1. Średnia powierzchnia UR w tych klasach jedynie w Estonii jest zdecydowanie powyżej 100 ha,

¹² Z pewnymi wyjątkami o których była mowa wcześniej

a bliska tej wartości na Słowacji. W pozostałych krajach jest poniżej 70 ha, a w dwóch nawet poniżej 10.

W większości krajów Europy południowej parytet dochodowy w rolnictwie jest zachowany od klasy K4, jedynie w Portugalii od K3. Powierzchnia UR nie jest tu duża – od 26 do 64 ha (z wyjątkiem Malty¹³).

Spośród wysoko rozwiniętych krajów Europy zachodniej w trzech: Austrii, Danii i Finlandii nie ma klasy wielkości ekonomicznej, w której średnie dochody w rolnictwie byłyby co najmniej równe wynagrodzeniom z pracy najemnej. W pozostałych państwach tej grupy zapewnienie parytetu dochodowego w rolnictwie wymaga przynależności gospodarstw do klasy K5 lub K6. Powierzchnia UR w gospodarstwach powinna być równa niemal 100 ha lub zdecydowanie powyżej (z wyjątkiem Holandii i Belgii).

Podsumowując ten wątek rozważań stwierdzić można, że i ile w wysoko rozwiniętych krajach Europy zachodniej uzyskanie wyższych dochodów z rolnictwa niż z pracy najemnej wymaga posiadania gospodarstwa dużego lub bardzo dużego ze względu na wielkość ekonomiczną, o tyle w przypadku krajów z Europy południowej i postkomunistycznych jedynie średniego, a w przypadku 3 krajów (Bułgarii, Rumunii i Węgrzech) nawet małego lub bardzo małego.

Tabela 2. Najniższa klasa gospodarstwa według wielkości ekonomicznej, pozwalająca uzyskać dochody większe od wynagrodzeń z pracy najemnej (*RD* większe od 1) oraz średnia powierzchnia UR (własnych i dzierżawionych)

Table 2. The lowest farm size by economic size which can obtain income higher than national average wages (*RD* greater than 1), and the average area of farmland (owned and leased)

Kraje postkomunistyczne			Europa południowa			Europa zachodnia		
Państwa	Klasa	UR [ha]	Państwa	Klasa	UR [ha]	Państwa	Klasa	UR [ha]
Chorwacja	K4	45	Grecja	K4	31	Austria	-	
Estonia	K4	150	Hiszpania	K4	64	Dania	-	
Polska	K4	39	Malta	K4	5	Finlandia	-	
Słowenia	K4	25	Włochy	K4	26	Holandia	K6	49
Czechy	K3	49	Portugalia	K3	39	Niemcy	K6	371
Litwa	K3	64				Szwecja	K6	309
Łotwa	K3	69				Wielka Brytan.	K6	314
Słowacja	K3	90				Belgia	K5	56
Bułgaria	K2	14				Francja	K5	109
Rumunia	K2	9				Irlandia	K5	96
Węgry	K1	7				Luksemburg	K5	96

Źródło: opracowanie własne.

¹³ Malta jest krajem specyficznym. Jest to państwo bardzo małe, położone na wyspie o bardzo korzystnych warunkach wegetacji roślin. Plony można zbierać kilka razy w ciągu roku. Ziemia jest na Malcie bardzo droga, a średnia powierzchnia gospodarstw bardzo mała (2,74 ha).

Wnioski

Z przedstawionych w artykule badań wynikają następujące wnioski:

1. Relacja średnich dochodów uzyskiwanych z towarowych gospodarstw rolnych i średnich zarobków netto z pracy najemnej (wskaźnik *RD*) jest zróżnicowana w krajach UE. W 2015 r. w 12 spośród 27 państw (bez Cypru) średnie dochody z gospodarstw były większe od średnich zarobków netto, zaś w 15 było przeciwnie. Połowa z 12 krajów, w których nie występuje dysyparytet dochodowy w rolnictwie to kraje postkomunistyczne, nowi członkowie UE.
  2. W roku 2015 w porównaniu z 2008 wskaźnik *RD* zwiększył się w 16 krajach UE, zmniejszył natomiast w 10. Oznacza to, że sytuacja dochodowa właścicieli gospodarstw wobec pracowników najemnych w badanym okresie w UE poprawia się.
  3. Analiza wartości wskaźnika *RD* w klasach wyróżnionych według wielkości ekonomicznej (klasyfikacja ES6) wskazuje jednoznacznie, że im wyższa klasa ekonomiczna tym relacja dochodów rolniczych i płac jest większa we wszystkich krajach UE i niemal wszystkich klasach.
  4. Jedynie w trzech krajach: Austrii, Danii i Finlandii nie ma klasy wielkości ekonomicznej, w której średnie dochody w rolnictwie byłyby co najmniej równe przeciętnym wynagrodzeniom z pracy najemnej. W pozostałych wysokorozwiniętych krajach Europy zachodniej zapewnienie parytetu dochodowego w rolnictwie wymaga posiadania gospodarstwa dużego lub bardzo dużego, a w krajach Europy południowej (bez postkomunistycznych) średnio-dużego (tylko w Portugalii średnio-małego). W większości krajów postkomunistycznych posiadanie gospodarstwa średnio-dużego lub średnio-małego zapewnia zachowanie parytetu. Jednak w dwóch krajach (Bułgaria i Rumunia) wystarczy do tego gospodarstwo jedynie małe, zaś w jednym nawet bardzo małe (Węgry).
- Można więc powiedzieć, że wśród nowych członków UE zachowanie parytetu dochodowego w rolnictwie jest łatwiejsze niż wśród starych członków.
5. Kwestią dyskusyjną jest bardzo wysoki poziom wskaźnika *RD* dla gospodarstw bardzo dużych w niektórych krajach postkomunistycznych. Nawet jeśli wartości wskaźnika są zawyżone ze względu na zaniżony udział pracy własnej i tak trudno zaakceptować tak duże rozwarstwienie dochodowe, zwłaszcza że wynika ono głównie z dopłat unijnych.

Na zakończenie rozważań warto ocenić sytuację dochodową polskich towarowych gospodarstw rolniczych. Wskaźnik *RD* w ogóle gospodarstw ma dla nich w 2008 roku wartość niską (pozycja osiemnasta w UE), a w roku 2015 jeszcze niższą (pozycja dwudziesta). Sytuacja ta jest skutkiem nie tylko mniejszej produktywności polskiego rolnictwa, czy gorszej struktury agrarnej, ale również niższych dopłat. Pozytywne należy ocenić fakt, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw wskaźnik *RD* systematycznie rośnie. Średnią wartość większą od jeden mają już gospodarstwa średnio duże. Natomiast dla gospodarstw bardzo dużych, większą niż Polska wartość wskaźnika *RD* ma jedynie 6 krajów (Rumunia, Bułgaria, Litwa, Łotwa, Węgry i Portugalia). Oznacza to, że bardzo duże gospodarstwa uzyskują w Polsce bardzo wysokie dochody na jednostkę pracy własnej w stosunku do wynagrodzenia z pracy najemnej (wskaźnik *RD* równy niemal 12). Relacja ta ma wartość znacznie większą niż w wysoko rozwiniętych krajach Europy zachodniej. Również w przypadku Polski wątpliwości budzi zasadność tak dużego rozwarstwienia dochodowego wynikającego głównie z subsydiów.

Literatura

- Czyżewski, B. (2017). Kierat rynkowy w europejskim rolnictwie (Market treadmill in the European agriculture), Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa.
- Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR (Agricultural holdings in Poland against the background of EU farms - the impact of the CAP) (2013), praca zbiorowa pod kierunkiem Poczty W., Powszechny Spis Rolny 2010. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Hamulczuk, M., Rembisz, W. (2017). Productivity and remuneration of labour: disparities across sectors and countries, *Olsztyn Economic Journal*, 12(2), 151-162.
- Kisielińska, J. (2018). Ocena sytuacji towarowych gospodarstw rolnych państw UE z wykorzystaniem metod porządkowania liniowego (Evaluation of the situation of commercial farms of EU countries using linear ordering methods), *Problemy Rolnictwa Światowego, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie*, tom 18 (XXXIII), zeszyt 1 (praca przyjęta do druku)
- Kołoszko-Chomentowska, Z., Sieczko, L. (2014). Gospodarstwo rolne jako podmiot w gospodarce narodowej (An agricultural holding as an entity in the national economy), *Economics and Management*, 1, 97-111
- Sikorska, A. (2003). Gospodarstwa socjalne w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi (Social farms in the socio-economic structure of the village), Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Pietrzykowski, R. (2017). Zróżnicowanie dochodów gospodarstw rolniczych państw Unii Europejskiej – ujęcie czasowo-przestrzenne (Income Differentials of Agricultural Farms EU Countries; Spatial-Temporarily Approach). *ZN SGGW Problemy Rolnictwa Światowego*, 17(1), 142–151.
- Podstawka, M., Chlebicka, A., Gołasa, P., Litwiniuk, P. (2017). Dochody gospodarstw rolnych (Farm income). Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Sadowski, A., Poczta, W., Szuba-Barańska, E., Beba, E. (2015). Modele gospodarstw rolnych w państwach Unii Europejskiej (Models of farms in European Union countries). *Wież i Rolnictwo*, 3(168), 43-61.
- Subsydia a ekonomika, finanse i dochody gospodarstw rolniczych (1) (Subsidies and economics, finances and income of farms), praca zbiorowa pod red. nauk. J. Góral (2015), Program Wieloletni 2015-2019, nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Subsydia a ekonomika, finanse i dochody gospodarstw rolniczych (1) (Subsidies and economics, finances and income of farms), praca zbiorowa pod red. nauk. J. Góral (2016). Program Wieloletni 2015-2019, nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wiśniewska, J. (2008). Pojęcie parytetu dochodowego w naukach rolniczych (The notion of income parity in agricultural science). *RN Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 10(1), 452-457.
- Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN (Standard Results 2015 obtained by agricultural holdings participating in the Polish FADN) (2016), Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2016 r. (Employment and wages in the national economy in 2016) (2017), GUS, Warszawa.
- Zawadzka, D., Strzelecka, A. (2012). Analiza dochodów rolnych w Unii Europejskiej (Analysis of agricultural income in the European Union), *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 690(51), 413-422.

Bazy danych

- Dane Ministerstwa Finansów. Pobrano styczeń 2018 z: <http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/unia-europejska/transfery-finansowe-polska-ue>.
- Farm Accountancy Data Network (FADN). Pobrano styczeń 2018 z: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm.
- EUROSTAT. Pobrano styczeń 2018 z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_nt_net.

Do cytowania / For citation:

Kisielińska J. (2018). Dochody z gospodarstwa rolnego a wynagrodzenia z pracy najemnej w krajach UE. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 18(2), 130–139; DOI: 10.22630/PRS.2018.18.2.40

Kisielińska J. (2018). Income from the Farm and Remuneration in EU Countries (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 18(2), 130–139; DOI: 10.22630/PRS.2018.18.2.40